

การแสดงในพิธีกรรมรำบวงสรวงเจ้าพ่อมเหศักดิ์
Performances in the Ritual to Worship
Chao Pho Mahesak

อังคณา จันท์แสงศรี¹

Angkana Chansaengsri

ปาริชาติ ลาจันนนท์²

Parichat Lajunnon

จันท์พิมพ์ มีเปี่ยม³

Chanpim Meepiam

¹ อาจารย์, สาขาวิชานาฏศิลป์และศิลปะการแสดง,
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
Lecturer, Department of Dance and Performing Arts,
Faculty of Humanities and Social Sciences, Phetchabun
Rajabhat University (E-mail: angkanachansangri@gmail.com)

^{2,3} ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิชานาฏศิลป์และศิลปะการแสดง,
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
Assistant Professor, Department of Dance and Performing Arts,
Faculty of Humanities and Social Sciences,
Phetchabun Rajabhat University (E-mail: parichat,laj@peru.
ac.th,chanpimm_2520@hotmail.com)

Received: 10/09/2023 Revised: 06/12/2023 Accepted: 07/12/2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องการแสดงในพิธีกรรมรำวงสรวงเจ้าพ่อมเหศักดิ์ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติการแสดง ตำนานเจ้าพ่อมเหศักดิ์ ตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ และศึกษาการแสดงในพิธีกรรม โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนการวิจัย (methodology) โดยการใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research)

ผลการวิจัย พบว่า การแสดงฟ้อนแขกลาน ได้รับอิทธิพลการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมมาจากเวียงจันทน์เมืองหลวงของประเทศลาว เจ้าพ่อมเหศักดิ์หรือเจ้าฟ้าตาไฟ มีมาแต่สมัยใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดเป็นเพียงตำนานเรื่องเล่าชาวบ้าน การแสดงมีการแต่งกายตามวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้แก่ 1. เสื้อแขนกระบอกสีดำ 2. ผ้าถุงลายมุก 3. เล็บ 4. เข็มขัด 5. กระดิ่ง 6. ผ้าโพกศีรษะสีแดง 7. แว่นตาสีดำ เครื่องดนตรี ได้แก่ 1. กลองปั้ง 2. ฉิ่ง 3. ฉาบ 4. ซ้อง 5. แคน ไม่จำกัดเพศและวัยของผู้แสดงการวิเคราะห์พิธีกรรม โครงสร้างของพิธีกรรม มีวันและเดือนที่ระบุเป็นการแสดงพื้นเมืองภาคเหนือวิธีการแสดงมี 3 ท่า คือ 1. ท่าไหว้ 2. ท่าสะบัดบน 3. ท่าสะบัดข้าง

คำสำคัญ : การแสดง, พิธีกรรม, รำวงสรวงเจ้าพ่อมเหศักดิ์

Abstract

Research article on performance in the ceremonial dance to honor Chaopho Mahesak The objective is to study the history of performances. Legend of Chao Pho Mahesak, Ban Tiew Subdistrict, Lom Sak District, Phetchabun Province and study performances in rituals using research methods or research processes (methodology) by using qualitative research methods (qualitative research)

The results of the research found that the Khaeb Lan dance performance Influenced by the spread of culture from Vientiane, the

capital of Laos. Chao Pho Mahesak or Chao Fa Ta Fai Has it existed since any time? There is no clear evidence. It is just a legend, a folk story. The performance has local cultural attire including: 1. Black cylinder sleeve shirt. 2. Pearl-patterned sarong 3. Nails 4. Belt 5. Bell 6. Red headdress 7. Black glasses. Musical instruments include 1. drum, 2. cymbals, 3. cymbals, 4. gongs, 5. cane, no gender restrictions and Age of the performer Ritual analysis Structure of the ritual Contains a specified day and month It is a traditional northern performance. The method of performance has 3 poses: 1. Salutation pose 2. Upward flick pose 3. Side flick pose.

Keywords : Performances, Rite, Worship Chao Pho Mahesak

บทนำ

สุนทรียะหรือสุนทรีย์ หมายถึง ความนิยมในความงาม ความดี ความไพเราะ หรือรสนิยม การที่จะเกิดความรู้สึกสุนทรียะต่อการชมการแสดงนาฏศิลป์ไทยได้นั้น เกิดจากการรับรู้จากประสาทสัมผัสทางตาที่เรียกว่าจักขุสัมผัส คือ ได้ดู มองเห็น และทางหูหรือโสตสัมผัส คือ ได้ยิน ได้ฟัง เพราะการแสดงนาฏศิลป์จะสมบูรณ์ได้นั้นต้องประกอบไปด้วยการร้อง รำ (เคลื่อนไหว) ทำเพลง (บรรเลงดนตรี) หากการรับรู้ส่วนหนึ่งส่วนใดบกพร่องย่อมทำให้ความซาบซึ้งประทับใจไม่สมบูรณ์เช่นเดียวกับการแสดงนาฏศิลป์ไทย หากมีเพียงผู้แสดงรำอย่างเดียวซึ่งทำนองเพลง ดนตรี หรือ เครื่องแต่งกายที่งดงามแล้วย่อมทำให้คุณค่าความงามหรือความสุนทรีย์ลดน้อยลงเช่นกัน

นาฏศิลป์พื้นเมืองเป็นการแสดงนาฏศิลป์ของแต่ละภูมิภาคที่คิดประดิษฐ์ขึ้นเพื่อความสนุกสนานบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การเฉลิมฉลอง เป็นต้น ซึ่งนับเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมด้านการแสดงที่สืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน ความแตกต่างของการแสดงพื้นเมืองจะปรากฏในลักษณะท่าทางการรำ รำ คำร้อง ดนตรี และการปีที่ 16 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2567

แต่งกาย มีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์แตกต่างกันไปในแต่ละภูมิภาคตามสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ความเชื่อ ศาสนา ค่านิยม วัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งประเทศไทยแบ่งออกเป็น 4 ภาค คือ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ (สุขุมลย์ มณฑปใหญ่, บุปผาชาติ อุปลัมภันรกร, วรพรรณ กีรานนท์, และวรมล วงษ์สถาปนาเลิศ, 2563)

พิธีกรรม (Ritual) คำว่าพิธีกรรมมักมีความหมายที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ศาสนา เพื่อเชื่อมต่อกับสิ่งที่อยู่ภายในจิตใจของมนุษย์ มีความหมายทางจิตใจต่อผู้เข้าร่วมพิธี ในปัจจุบันบางพิธีกรรมก็เป็นเพียงสิ่งที่ปฏิบัติต่อกันมาโดยอาจไม่เข้าใจความหมาย และไม่ได้มีผลต่อจิตใจในระดับลึกเท่าใดนักเมื่อพิจารณาพิธีกรรมในมุมมองการแสดงแล้ว จึงเป็นการศึกษาการแสดงในเชิงบทบาท รูปแบบ ที่มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพิธีกรรมและลักษณะทางสังคมนั้น ๆ ด้วย

จุดมุ่งหมายของพิธีกรรมโดยส่วนใหญ่มีขึ้นเพื่อให้ทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปอย่างเรียบร้อยในสังคม การได้เข้าไปมีส่วนร่วมหรือเข้าร่วมในพิธีกรรมนอกเหนือจากช่วยให้มนุษย์สามารถผ่านช่วงเวลายาก ๆ ได้ เช่น พิธีกรรมเปลี่ยนผ่าน (Rite of Passage) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนสถานะหรือสภาวะบางอย่าง พิธีกรรมยังช่วยเชื่อมโยงและเชื่อมต่อกันในสังคมให้เป็นปึกแผ่นเดียวกัน เช่น การระลึกถึงอดีตหรือการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ร่วมกันผ่านจินตนาการ ช่วยให้สังคมชุมชนมีความเข้มแข็ง รักษาความกลมเกลียวไว้ได้ และด้วยพิธีกรรมนั้นมีสภาวะก้ำกึ่งระหว่างความจริงกับความเหนือธรรมชาติ ทำให้การแสดงออกทางพิธีกรรมเป็นผลิตผลของความเป็นสังคมอุดมคติ ให้ผู้เข้าร่วมทุกคนเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่ยิ่งใหญ่เกินกว่าความเป็นตนเอง พิธีกรรมยังมีบทบาทสำคัญในการแสดงออกทางสังคมที่จะช่วยบรรเทาวิกฤตการณ์ต่าง ๆ โดยแทรกแซงเข้าไปในฐานะการบำบัดรักษา หรือการสร้างชุมชนใหม่ ดังนั้นการทำความเข้าใจการแสดงในพิธีกรรมจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนองค์ความรู้ระดับลึกในเรื่องที่เกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคมนั่นเอง

พิธีกรรมในมุมมองของการแสดงศึกษามีบทบาทอันซับซ้อนที่เกี่ยวข้องกับสังคม แนวทางในการศึกษาพิธีกรรมจึงมีหลากหลาย ได้ยกตัวอย่างแนวทางที่สามารถศึกษาพิธีกรรมภายใต้มิติของการแสดงศึกษาถึง 11 แนวทางดังนี้

1. พิธีกรรมในฐานะการกระทำ (เปรียบเทียบการแสดงหรือการแสดงออกทางสังคม)
2. พิธีกรรมในมนุษย์และสัตว์ (ปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ ลักษณะทางสังคมของสัตว์)
3. พิธีกรรมและความก้าวร้าวมืด (การแสดงออกที่มีจุดร่วมระหว่างสองสิ่ง เช่น ความจริงกับความเหนือธรรมชาติ)
4. พิธีกรรมในสังคมอุดมคติและการก่อสร้าง (การแสดงออกและการเปลี่ยนแปลงการแสดงออกในพิธีกรรมและผลต่อการผลิตความเป็นสังคมอุดมคติ)
5. เวลาและพื้นที่ของพิธีกรรม
6. พิธีกรรมที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง (พิธีกรรมในฐานะพาหะ หรือเครื่องมือที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง)
7. พิธีกรรมในการแสดงออกทางสังคม (พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับบทบาททางสังคมต่าง ๆ)
8. พิธีกรรมกับศิลปะการละคร (คู่ตรงข้ามระหว่างประสิทธิผลและการให้ความบันเทิง)
9. จุดกำเนิดของการแสดง (ประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์ของกิจกรรมทางสังคม)
10. การปรับเปลี่ยนและการสร้างพิธีกรรม (การสร้างหรือกำหนดพิธีกรรมขึ้นใหม่)
11. การใช้พิธีกรรมในศิลปะการแสดง (เช่น ละคร ระบำ และดนตรี) (ธัญชพร กิตติกิจ้อง, 2563)

การร่ายรำเป็นกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์อันสำคัญกับพิธีกรรม และสัมพันธ์กับสาขาวิชามานุษยวิทยาศิลปะด้วย

พิธีกรรมที่มีการร่ายรำประกอบนั้นมีแนวโน้มว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับโลกวิสัยมากกว่าศาสนา ร่องรอยหรือหลักฐานของการร่ายรำที่เหลืออยู่ในบางสังคมยังคงบ่งบอกถึงความเป็นสัญลักษณ์ในบางสังคมเป็นการแสดงออกของความรื่นเริง การฉลองที่มีชีวิตชีวา ในบางสังคมเชื่อมโยงกับพิธีกรรมที่เป็นประเพณีปรัมปรา และในบางสังคมก็มีการรวมการร่ายรำกับการใช้ชีวิตไว้ด้วยกันนอกจากนี้เผ่าพันธุ์ต่าง ๆ ทั่วโลก ยังใช้การร่ายรำ เป็นการฉลองในวงจรชีวิตของมนุษย์และในฤดูกาลต่าง ๆ ด้วย แต่ถ้าหากว่าเป็นจุดประสงค์เฉพาะที่แยกออกมาต่างหาก ก็จะมีการปฏิบัติน้อยลง เช่น การขอให้มียูตร มาก ๆ การขอให้สัตว์มีลูกตก ให้พืชผลอุดมสมบูรณ์ การปลอมแปลงบุคลิกภาพ การขับไล่ภูติผีปีศาจ การรักษาโรค และการตาย (เสาวลักษณ์ อนันตศานต์, 2543)

ความเชื่อ การนับถือผีมเหสักข์ ชาวอีสานแต่โบราณ มีประเพณีการนับถือผี ก่อนจะมีการนับถือพระพุทธศาสนา ชาวอีสานเชื่อว่า ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษยังคงคอย ดูแลให้ความคุ้มครองแก่บุตรหลานอยู่ เพื่อให้บุตรหลานอยู่เย็นเป็นสุข การไหว้ผีมเหสักข์ มีปรากฏอยู่ในฮีตสิบสองคองสิบสี่ว่า “เป็นท้าวเป็นพระยา เมื่อถึงเดือนเจ็ดให้บูชาเทพยดาอารักษ์ มเหสักข์ หลักเมือง หูเมือง ตาเมือง อย่าขาดบ้านเมืองจึงจะชุ่มเย็นเป็นสุข”

พิธีกรรม การไหว้ผีมเหสักข์ จะถือเอาวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 6 ไปจนถึงสิ้นเดือน 7 เครื่องเซ่นไหว้ประกอบด้วย ดอกไม้ ธูป เทียน บายศรี สูง 9 ชั้น หมากพลู บุหรี่ มะพร้าวอ่อน 1 ลูก กล้วยสุก 1 หวี อาหารคาว-หวาน ผลไม้ หัวหมู 1 หัว พร้อมด้วยเท้าและหาง ไก่ต้ม 1 ตัว การเลี้ยงผีมเหสักข์ จัดให้มีทั้งภาคเช้าและภาคบ่าย ภาคเช้าเริ่มเวลาประมาณ 08.00 น. โดยการอัญเชิญมเหสักข์มาเสวยอาหาร ขณะนั้น ดนตรีก็จะขับกล่อมลำนำทำนองสี่ทั้นดรอเสียง เมื่อเห็นว่าสมควรแก่เวลา นางเทียม (คนทรง) ก็จะอัญเชิญมเหสักข์เข้าเทียม เมื่อมเหสักข์เข้าเทียม นางเทียมจะมีอาการตัวสั่น หลังจากนั้นจะเป็นการทำพิธีขอขมา จนเรียบร้อยทุกองค์แล้ว ดนตรีก็เริ่มบรรเลง มีการพ้อนรำรับขวัญ เรียกว่า สู่ขวัญบายศรี เสร็จแล้วมีการผูกผ้าที่ข้อมือภาคบ่าย เริ่มประมาณ 14.00 น. จะทำพิธีอัญเชิญมเหสักข์ให้พ้อนเบิกตาบ ถ้าหัน

ดาบออกนอกบ้าน ก็ถือว่า เบิกออก ให้นำกระบดพลีไปลอยน้ำ ถ้าดาบยังเบิกไม่ออก ต้องพ้อนไปจนกว่าจะออก เมื่อพ้อนเบิกดาบออกแล้ว ทุกคนก็จะลุกขึ้นพ้อนกันอย่างสนุกสนาน จนถึงเวลา 16.00 น. เมสสิจก็จะได้ขึ้น นางเทียม ทุกคนหยุดพ้อน เป็นอันเสร็จพิธี (พันธลักษณ์, 2548)

จากปัจจัยดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยเล็งเห็นว่าปัจจุบันในจังหวัดเพชรบูรณ์ยังมีพิธีกรรมการนับถือผีในหลายพื้นที่และมีการแสดงประกอบด้วย จึงทำให้ผู้วิจัยตระหนักถึงประเพณีบุญบั้งไฟ ตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่มีการบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าพ่อมเหศักดิ์ และการพ้อนแซบลาน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติการแสดงและตำนานเจ้าพ่อมเหศักดิ์ ตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
2. เพื่อศึกษาการแสดงในพิธีกรรม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การรวบรวมองค์ความรู้ด้านการแสดงในพิธีกรรมรำบวงสรวงเจ้าพ่อมเหศักดิ์ ตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างเป็นระเบียบเพื่อการศึกษา การแสดง ประเพณี วัฒนธรรมในท้องถิ่นเพชรบูรณ์สืบไป

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่องการแสดงในพิธีกรรมรำบวงสรวงเจ้าพ่อมเหศักดิ์ ผู้วิจัยได้จำแนกขอบเขตของการวิจัยไว้ 5 ด้าน ดังนี้

1. ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. ด้านระยะเวลา
3. ด้านพื้นที่
4. ด้านเนื้อหา
5. ด้านตัวแปร

นิยามศัพท์เฉพาะของการวิจัย

เจ้าฟ่อมเหศักดิ์	หมายถึง	ดวงวิญญาณ (ผี) ที่ชาวบ้านให้ความเคารพเชื่อถือ
การแสดง	หมายถึง	ฟ้อนแขกลาน (ฟ้อนแถบลาน, รำเสื้อแขกลาน)
พิธีกรรม	หมายถึง	ลำดับขั้นตอนในการบวงสรวง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพประกอบที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัยเรื่อง
การแสดงในพิธีกรรมรำบวงสรวงเจ้าฟ่อมเหศักดิ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการแสดงในพิธีกรรมรำบวงสรวงเจ้าฟ่อมเหศักดิ์ โดยภาพรวมของการกำหนดระเบียบวิธีวิจัยหรือกระบวนการวิจัย (Methodology) ที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มาใช้ในการดำเนินการวิจัย โดยสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

สำหรับการกำหนดระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ ได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างไว้ เพื่อให้ทราบถึงนัยและกระบวนการของการแสดงในพิธีกรรม โดยดำเนินการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive random) เนื่องจากผู้วิจัยมีข้อจำกัดในเรื่องของระยะเวลาการวิจัย จึงใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant Interview) คือการสัมภาษณ์ โดยกำหนดผู้ตอบเป็นการเฉพาะเจาะจง เพราะผู้ตอบเป็นกลุ่มเป้าหมายที่เหมาะสมกับความต้องการของผู้วิจัย ซึ่งบุคคลประเภทนี้เรียกว่า “ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ” ผู้วิจัยได้ดำเนินการพิจารณาเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเองเพื่อที่จะได้นำข้อมูลที่ได้รับจากกระบวนการวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพมาดำเนินการประมวลผลข้อมูลอันนำไปสู่ข้อค้นพบต่อไป กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 10 คน ได้แก่

1. นายสลิต แก้วขาว (อดีตหัวหน้าคณะฟ้อนแซบลาน)
2. นายบ่าย ติดโนน (หัวหน้าคณะฟ้อนแซบลาน คนปัจจุบัน นักดนตรี)
3. นายเหลา ทาดัน (ลูกหลาน)
4. นายสงวน แก้วทะ (ลูกหลาน)
5. นายบุญส่ง ซาอูน (ลูกหลาน)
6. นายปู้ แสงแก้ว (ลูกหลาน)
7. นายชาญวิชญ์ จงธรรม (ลูกหลาน)
8. นายพงศักดิ์ ศรีไสยา (ลูกหลาน คนเป่าแคน)
9. นางจีวร ภาพสิงห์ (นักแสดง)
10. นางศรีเมือง คนเกณฑ์ (นางแต่ง)

ภาพประกอบที่ 2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างการจากสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์ (ข้อมูลปฐมภูมิ) ในการกำหนดกระบวนการวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนด การใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (เครื่องมือการวิจัย) ลักษณะเป็นการสัมภาษณ์โดยใช้คำถามเหมือนกันทุกคน เป็นการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด ซึ่งเป็นกระบวนการวิจัย (methodology) ที่มีความยืดหยุ่นและเปิดกว้าง

2. ด้านระยะเวลา

สำหรับการกำหนดระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาตั้งแต่เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2565 ถึง เดือนกันยายน พ.ศ. 2566

3. ด้านพื้นที่

สำหรับการกำหนดระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ในการวิจัย คือ ตำบลบ้านดิว อำเภอล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

4. ด้านเนื้อหา

สำหรับการกำหนดระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดใช้กระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร วารสาร งานวิจัย หนังสือ สืบค้นข้อมูลจาก Internet โดยการทบทวนแนวความคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (ข้อมูลทุติยภูมิ)

5. ด้านตัวแปร

สำหรับการกำหนดระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรทางการวิจัยจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม โดยการบันทึกภาพนิ่ง และภาพเคลื่อนไหว

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการแสดงในพิธีกรรมรำบวงสรวงเจ้าพ่อมเหศักดิ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามกระบวนการของวัตถุประสงค์การวิจัย ขอบเขตการวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัย เพื่อพิสูจน์ทราบความสัมพันธ์ของความเป็นจริงอันจะนำไปสู่ความเข้าใจที่ถูกต้องโดยอาศัย ทฤษฎีแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ของ G. Elliot Smith เพื่อศึกษาประวัติการแสดง แนวคิดเกี่ยวกับตำนาน ของ Mircea Eliade เพื่อศึกษาด้านเจ้าพ่อมเหศักดิ์ ตำบลบ้านดู่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทฤษฎี นาฏยลักษณ์ ของสุรพล วิรุฬห์รักษ์ และแนวคิดการวิเคราะห์พิธีกรรมในการแสดงศึกษา ของธนัชพร กิตติก้อง (2563) เพื่อศึกษาการแสดงในพิธีกรรม ได้ตามลำดับดังนี้

1. ประวัติการแสดงฟ้อนเขบลาน

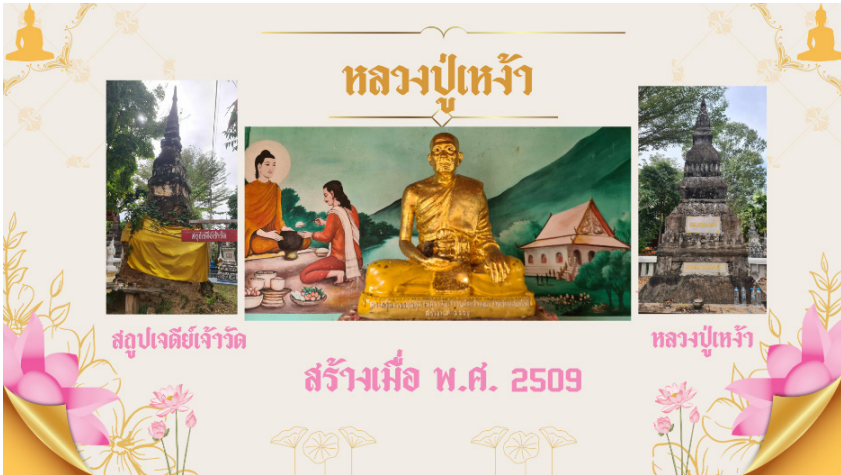
ฟ้อนเขบลาน (ฟ้อนแถบลาน รำเสื้อเขบลาน) ประวัติความเป็นมา ฟ้อนเขบลาน มีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2369 มาแล้ว เริ่มตั้งแต่ครูบาเหง้า “พระครูสังวรธรรมคุดสุวิสุทธคณิสังฆวาหะ” เจ้าคณะจังหวัดหล่มสัก ครองวัดศรีภูมิ (บ้านดู่) ได้เดินทางไปเวียงจันทน์เมืองหลวงของประเทศลาว ได้นำประเพณีการฟ้อนเขบลานเข้ามาเผยแพร่ให้ชาวบ้านตำบลบ้านดู่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยก่อตั้ง

ขึ้นมาก่อนที่จะมีประเพณีบุญบั้งไฟ วันเพ็ญเดือนแปดของทุกปี ชาวบ้าน ตำบลบ้าน
 ตำบลบ้านโสก ตำบลตาลเดี่ยว และตำบลสีกหลวงที่อาศัยลำน้ำห้วยขอนแก่นทำ
 มาหากิน พอถึงเดือนแปด ครุบาเหง้าจะส่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านของตำบล
 บ้านตัวให้เตรียมขึ้นตัดเอายอดโบลานมาตากแดดให้แห้ง เตรียมไม้ไผ่สองอันมา
 ประคบเข้าหากันแล้วหักเป็นลวดลายเขี้ยวหมาตาย ใช้หัวขมิ้นมาฝนหรือตำให้
 ละเอียดจะได้เป็นสีเหลืองเพื่อย้อมโบลาน และหักโบลานเป็นลายเขี้ยวหมาตายให้
 ดูสวยงาม เตรียมเอาไม้ไผ่บาง ๆ มาสานเป็นนิ้วมียาว ประดับสีให้สวยงาม เตรียม
 เอาไว้ไปพ้อนต้อนรับบุญบั้งไฟ ต้อนรับเจ้าพ่อที่เล่นบุญบั้งไฟ หรือต้อนรับนางเทียม
 ร่างทรงเจ้าพ่อมเหศักดิ์ ที่เป็นเจ้าฟ้าตาไฟ ที่มาดูแลปกป้องรักษาชาวบ้านตำบลบ้าน
 ตัว และตำบลใกล้เคียงที่อาศัยทำมาหากินที่ลำน้ำห้วยขอนแก่นนี้ เพื่อให้ฝนฟ้าตก
 ตามฤดูกาล

พ้อนแบบลานนี้เปรียบเสมือนองค์กร์กษของเจ้าพ่อมเหศักดิ์และเจ้าพ่อ
 ผาแดง ก่อนจะลงมาช่วย ชาวบ้านตำบลบ้านตัวต้องนำพ้อนแบบลาน กลอง ฆ้อง
 ฉาบ ตั้วตลก ไปพ้อนอัญเชิญดวงวิญญาณ มาเข้าร่างทรง (นางเทียม) เมื่อเจ้าพ่อ
 มเหศักดิ์เข้าร่างทรงจะหลับตาตลอดไม่ลืมตาเพราะเป็นเจ้าฟ้าตาไฟ ถ้าลืมตาไฟจะ
 ไหม้โลกร่างทรงเจ้าพ่อมเหศักดิ์ว่าไว้อย่างนั้น เพราะฉะนั้น พ้อนแบบลานจึงได้ใส่
 แว่นตาดำมาจนเท่าทุกวันนี้

ความหมายของการแต่งกาย

1. ใส่เสื้อแขนยาวสีดำ เปรียบเสมือนนางสนม
2. ผ้าโพกหัวสีแดง เปรียบเสมือนทาสีหรือคนรับใช้ของเจ้าพ่อมเหศักดิ์
3. ใส่แว่นตาดำ เปรียบเสมือนปิดบังความมืด เจ้าพ่อมเหศักดิ์เวลา
 มาเข้าร่างทรงจะหลับตาตลอดไม่ลืมตา ถ้าลืมตาไฟจะไหม้โลกร่างทรงเจ้าพ่อมเหศักดิ์
 ว่าไว้อย่างนั้น
4. กระดิ่งแขวนเอว เปรียบเสมือนเสียงกระดิ่งของม้า จะขี่ลงมาโลก
 มนุษย์

ภาพประกอบที่ 3 การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ฟ้อนแบบลาน โดยครูบาแห้ว

2. ตำนานเจ้าพ่อมเหศักดิ์ ตำบลบ้านดัว อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เจ้าพ่อมเหศักดิ์ หรือ เจ้าฟ้าตาไฟ มีมาแต่สมัยใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด ที่จะใช้อ้างอิงทางวิชาการหรือทางประวัติศาสตร์ได้ เป็นเพียงตำนาน เรื่องเล่าที่สืบทอดต่อ ๆ กันมาหลายชั่วอายุคน มีแต่เพียงศาลที่ชาวบ้านตำบลบ้านดัว เรียกชื่อว่า ศาลเจ้าพ่อมเหศักดิ์ เพราะชาวบ้านตำบลบ้านดัว เชื่อกันว่ามีดวงวิญญาณของเจ้าพ่อมเหศักดิ์สถิตอยู่ นั่นเอง

ศาลเจ้าพ่อมเหศักดิ์ ตำบลบ้านดัว อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านตำบลบ้านดัวให้ความเคารพเพราะเชื่อว่าเป็นบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วและเป็นน้องของเจ้าพ่อผาแดง ที่คอยช่วยเหลือดูแลปกป้องลูกหลานให้แคล้วคลาดปลอดภัย อยู่เย็นเป็นสุขปราศจากอันตรายทั้งปวง และยังดลบันดาลให้ฟ้าฝนตกต้องตามฤดูกาล

ภาพประกอบที่ 4 ศาลเจ้าพ่อมเหศักดิ์ ตำบลบ้านดู่
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

3. นาฏยลักษณ์การแสดงฟ้อนแขกลาน
  - 3.1 เครื่องแต่งกาย

ภาพประกอบที่ 5 เครื่องแต่งกาย ฟ้อนแขกลาน

ภาพประกอบที่ 6 ลวดลายเขี้ยวหมาตาย

3.2 เครื่องดนตรี

ภาพประกอบที่ 7 เครื่องดนตรี

3.3 เพศและวัยของผู้แสดง

ไม่จำกัดเพศและวัย แต่สมัยก่อนจะเป็นผู้ชายแต่งกายเป็นผู้หญิงเหมือนกันหมด เนื่องจากในสมัยก่อนถือว่าผู้หญิงต้องเป็นแม่บ้านอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน ผู้ชายจะเป็นฝ่ายแสดงออก จึงใช้ผู้ชายแสดงล้วน ปัจจุบันส่วนมากจะเป็นผู้หญิงแสดง มีผู้ชายบางส่วน และเพศ LGBTQ + (บุคคลที่ไม่ระบุว่าเป็นชายหรือหญิง เพราะยังไม่รู้สถานะที่แท้จริงของเพศตัวเอง)

4. การวิเคราะห์พิธีกรรมในการแสดงศึกษา

4.1 โครงสร้างของพิธีกรรม

4.1.1 พิธีกรรมถูกประกอบขึ้นให้ปรากฏผ่านผัสสะของชาวบ้าน ตำบล บ้านดิว อำเภอลำสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้วยวิธีการที่ชาวบ้านมารวมตัวกันเพื่อจัดเตรียมสถานที่ในการทำพิธีกรรม ก่อนวันที่จะทำพิธีกรรม ก่อนวันที่จะมีการทำพิธีเลี้ยงปีหรืองานบุญหลวง กวนจ้ำ จะออกเรียไรเงินชาวบ้านคนละ 5 บาท 10 บาท หรือ 20 บาท แล้วแต่ศรัทธา มีการตีกลองขับร้องประกอบ (เจ็งกาพย์) นำเงินที่รวบรวมได้ซื้อ ไก่ หมู วัว จำนวน 1 ตัว แล้วแต่ปีว่าจะกำหนดให้เป็นสัตว์ชนิดใด ปี พ.ศ. 2566 กำหนดให้เป็น ไก่ เพื่อที่จะฆ่าทำพิธีเลี้ยงปีเมื่อถึงวันเลี้ยงปีชาวบ้านตำบลบ้านดิวจะนำ ไก่ 1 ตัว ที่ซื้อมาไปที่ป่าช้าเก่าท้ายหมู่บ้าน เพื่อทำการฆ่าทำเป็นเครื่องสังเวยเจ้าพ่อผาแดงและเจ้าพ่อมเหศักดิ์ แต่ปัจจุบันทำที่ด้านล่างของศาล เพราะไม่มีป่าช้าแล้ว จะแบ่งเนื้อออกเป็นชิ้นเล็ก ๆ จำนวนมาก แล้วนำไปแขวนไว้ตามกิ่งไม้เพื่อสังเวยให้กับผีไม่มีญาติ เมื่อจัดเครื่องสังเวยเสร็จเรียบร้อยแล้ว กวนจ้ำก็จะทำการจัดเครื่องบูชา คือ ชั้นธ 5 ประกอบไปด้วย ดอกไม้สีขาว 5 คู่ เทียนสีขาว 5 คู่ รูป 5 คู่ และจัดเตรียมเครื่องกระยาบวช มีเพียง เหล้าขาว น้ำดื่ม หมากพลู บุหรี่ เพื่ออัญเชิญดวงวิญญาณเจ้าพ่อมเหศักดิ์ ให้มาประทับร่างนางเทียม นางเทียม คือผู้หญิงที่เป็นร่างทรงของเจ้าพ่อผาแดงและเจ้าพ่อมเหศักดิ์ จะแต่งกายด้วยชุดสีแดง โปกศีระชะด้วยผ้าสีแดง ถือดาบเป็นอาวุธ กวนจ้ำจะเชิญร่างทรงเจ้าพ่อมเหศักดิ์มาบริเวณที่จัดเตรียมเครื่องสังเวยเพื่อให้เจ้าพ่อรับเครื่องสังเวย ในการจัดเครื่องสังเวย ถ้าจัดได้ดีเป็นที่พอใจของเจ้าพ่อ ผาแดงและเจ้าพ่อมเหศักดิ์ เจ้าพ่อจะแสดงกิริยา

อาการตรงข้ามกับมนุษย์ คือ ถ้าพอใจ ดีใจ จะร้องไห้ตีโพยตีพาย แต่ถ้าไม่พอใจในเครื่องสังเวศ จะหัวเราะเห็นเป็นเรื่องตลกขบขัน และการพูดจาก็จะตรงข้ามกับความหมายจริง เช่น พูดว่าปีนี้น้ำจะอุดมสมบูรณ์ ความหมายก็คือ ปีนี้จะแห้งแล้งไม่มีน้ำมาก อย่างนี้เป็นต้น เจ้าพ่อจะรับเครื่องสังเวศด้วยการดมกลิ่น เมื่อเจ้าพ่อรับเครื่องสังเวศแล้วจะทำการเสียดเรือที่สระน้ำในป่าช้าเพื่อทำนายดินฟ้าอากาศลักษณะของเรือที่ใช้ในการเสียดทายจะใช้กาบกล้วยตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมยาวประมาณ 1 คอกตรงกลางจะปักธูป เทียน ดอกไม้ ถ้าเรือที่เสียดจมน้ำแสดงว่าจะแห้งแล้ง เจ้าพ่อจะสั่งให้หมั้นแห้งไฟจุดถวาย เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ในการแห่บั้งไฟจะใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการจัดงาน โดยชาวบ้านจะนำบั้งไฟมาแห่รอบโบสถ์ และในขบวนจะมีการแสดงของชาวบ้านที่มาร่วมในงาน เช่น ขบวนการฟ้อนแซบลาน ขบวนตัวตลก แต่งตัวเขียนหน้าทาปากสีแดง ขบวนเซ็งกาพย์ สำหรับเซ็งกาพย์นั้น เป็นภาษาถิ่น คำที่ร้องจะสัมผัสคล้องจองกันและเป็นการร้องที่สนุกสนานใช้ประกอบในการฟ้อนแซบลาน แต่ถ้าเรือที่เสียดทายลอยตามน้ำ หมายความว่า พิษพรรณธัญญาหารจะอุดมสมบูรณ์ ก็จะเว้นไม่มีการแห่บั้งไฟ เมื่อทำนายเป็นอันเสร็จสิ้นการเสียดปี

ภาพประกอบที่ 8 ที่จัดเตรียมเครื่องสังเวศ (ไก่ หมู วัว) สำหรับเจ้าพ่อผาแดง และเจ้าพ่อมเหศักดิ์

4.1.2 วิธีการและรูปแบบของการแสดง ในช่วงที่ 1,3 วิธีการแสดงจะเป็นการย่อเท้าซ้าย ย่อเท้าขวา อยู่กับที่ สลับกันตามเสียงจังหวะของกลอง มือทั้งสองข้างไหว้อยู่ระดับอกและหักข้อมือเข้าออก ผู้แสดงจะฟังเสียงกลองเพื่อเป็นสัญญาณในการเปลี่ยนท่าการแสดง ต่อด้วยการยกแขนทั้ง 2 ขึ้นระดับเหนือศีรษะ ม้วนเข้าหาลำตัวแล้วสะบัดออกไปด้านหน้า สูดทำมือและแขนทั้ง 2 ข้าง กางออกข้างลำตัวมือข้างหนึ่งสูงระดับเหนือศีรษะม้วนข้อมือเข้าหาลำตัวแล้วสะบัดออกไปด้านข้าง ในช่วงที่ 2,4,5 ใช้วิธีการแสดงในส่วนของมือแขนเหมือนกันแต่แตกต่างกันตรงที่เท้าเดินย่อไปข้างหน้าเนื่องจากต้องเคลื่อนไหวขนวน ภาษาท่าที่ใช้แสดงอารมณ์ความรู้สึก สื่อถึงความเคารพ เช่น ท่าไหว้ และตั้งใจ ในการขอฝน

รูปแบบการแสดงจัดอยู่ในประเภทการแสดงพื้นเมืองจังหวัดเพชรบูรณ์ตั้งอยู่ในภาคเหนือตอนล่าง การแสดงพื้นเมืองภาคเหนือนิยมเรียกกันว่า “ฟ้อน” ลักษณะของการฟ้อนมีการรักษาเอกลักษณ์ทางการแสดงไว้คือ มีการแต่งกายตามวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สวยงามประกอบกับการบรรเลงและขับร้องด้วยวงดนตรีพื้นบ้าน

4.1.3 พื้นที่ของพิธีกรรมในการแสดงจะใช้พื้นที่ในช่วงเวลาเช้า 07.00 น. ที่บ้านของช่างทรง (นางเทียม) ขณะทำพิธีกรรม ช่วงเวลา 12.30 น. ขณะตั้งขบวนบริเวณหน้าบ้านของช่างทรงแล้วไปที่ศาลเจ้าพ่อมเหศักดิ์ ช่วงเวลาบ่าย 13.00 น. ที่ศาลเจ้าพ่อมเหศักดิ์ ขณะทำพิธีกรรม ช่วงเวลา 14.30 น. ขณะเดินขบวนแห่บั้งไฟไปที่วัดศรีภูมิ และช่วงเวลา 15.00 น. ที่บริเวณโบสถ์ (สิม) วัดศรีภูมิ ตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ จะมีการแสดงทั้ง 5 พื้นที่

4.1.4 ผู้ที่ทำหน้าที่แสดงจะเป็นชาวบ้านในตำบลบ้านตัว และตำบลใกล้เคียง ไม่มีการกำหนดจำนวนท่าแสดงแต่ครั้งที่แน่นอน ไม่มีการฝึกซ้อมการแสดง เมื่อถึงเวลาผู้แสดงจะพร้อมใจมารวมตัวกันโดยมิต้องนัดหมาย

4.2 บทบาทของพิธีกรรม

4.2.1 พิธีกรรมมุ่งให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางด้านพิธีกรรมมีบทบาทหน้าที่ ใช้อธิบายที่มาและเหตุผลในด้านรูปแบบและเนื้อหาของประเพณี และ

พิธีกรรม ว่าไม่ได้เกิดขึ้นมาแบบลอย ๆ แต่เกิดขึ้นจากรากฐานโครงสร้างทางระบบการผลิตและความสัมพันธ์ของชาวบ้านตำบลบ้านดัว จนเกิดเป็นเรื่องเล่า ตำนาน คติความเชื่อ และยึดถือปฏิบัติกันสืบมา ทำให้วัฒนธรรมมีความสมบูรณ์ มีศักดิ์ศรี มีพื้นที่ยืนอย่างเข้มแข็ง ทำหน้าที่ให้การศึกษา อบรมสั่งสอนโดยการปฏิบัติจริง บอกเล่าด้วยวาจา จนกลายเป็นประเพณี ด้านความเชื่อ ทำหน้าที่เป็นแบบแผนหรือมาตรฐานทางจริยธรรมของสังคมไม่ให้ล่วงละเมิดกฎ ระเบียบของความเหมาะสมดีงาม เท่าที่คนในสังคมจะยอมรับกันได้ ช่วยเป็นที่ระบายความรู้สึกที่กดทับ บีบคั้น และความขัดแย้งอื่น ๆ ในสังคม ให้มีทางออก ผ่านเรื่องเล่าปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์ที่หลายกรณีได้กลายเป็นแรงกดดันให้ระบบอำนาจที่กดทับอ่อนคลายและปรับสภาพไปสู่ความคลี่คลายในทางที่ดี รวมถึงการมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไว้บูชาถือว่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวบ้านตำบลบ้านดัว

4.3 กระบวนการของพิธีกรรม

4.3.1 สิ่งที่ขับเคลื่อนให้พิธีกรรมเกิดขึ้น คือ ผู้นำชุมชน นายกองค้การบริหารส่วนตำบลบ้านดัว และชาวบ้านในตำบลบ้านดัว

4.3.2 พิธีกรรมมีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนและสังคม คือพิธีกรรมการเลี้ยงปีหรืองานบุญหลวงนิยมปฏิบัติกันในวันพุธเพราะชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นวันเลี้ยงผี จะเลี้ยงทั้ง 2 ที่ คือ ศาลเจ้าพ่อผาแดง ที่สถิตอยู่ ณ ผาแดง ตำบลปากช่อง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ และศาลเจ้าพ่อมเหศักดิ์ที่สถิตอยู่ ณ ตำบลบ้านดัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เพราะชาวบ้านเชื่อว่าเจ้าพ่อผาแดงกับเจ้าพ่อมเหศักดิ์เป็นพี่น้องกัน จะต้องไปไหว้พี่ก่อน และในวันอาทิตย์หลังจากวันเลี้ยงปีแล้วก็จะมีการเข้าทรงโดยมี “ร่างทรง” เป็นผู้เข้าทรง ในเวลาเช้าของวันอาทิตย์จะมีการเข้าทรงที่บ้านของนางเทียมโดยมีการจัดเตรียมที่นั่ง สีแดง คล้ายอาสนะพระ หมอนสามเหลี่ยมสีแดง ห่อเสื้อผ้าสีแดงของเจ้าพ่อมเหศักดิ์ ดาบ 2 เล่ม กระโถนทองเหลือง คนโททองเหลือง ชันน้ำมันต์พร้อมหม้อคาซันน้ำมันต์ สัปทนสีแดง (ร่มขนาดใหญ่) จะมีชาวบ้านที่เป็นนางแดง (คนที่คอยแต่งตัวให้นางเทียมขณะที่เจ้าพ่อมเหศักดิ์กำลังเข้าทรง) สมุย (บริวารหรือผู้รับใช้เจ้าพ่อมเหศักดิ์)

ฝอยหลวง (ก้านัน) ฝอยลม (ผู้ใหญ่บ้าน) ขณะเริ่มทำพิธีจะมีการเป่าแคนตลอดเวลา คนเป่าแคนจะอยู่ด้านหลังของนางเทียม นางแต่ง สมุย ฝอยหลวง ฝอยลม ชาวบ้านจะเป็นผู้สังเกตว่าถ้านางเทียมมีอาการผิดปกติหรือเปลี่ยนไปจากเดิมแสดงว่าเจ้าพ่อมเหศักดิ์กำลังเข้าทรงก็จะเริ่มแต่งกายให้ร่างทรง นักดนตรีและนักแสดงก็จะทำการขมาและเริ่มตี กลอง ฉิ่ง ฉาบ ซ้อง ฟ้อนแซบลานก็จะลุกขึ้นรำเพื่อบวงสรวงเจ้าพ่อมเหศักดิ์ และหลังจากนั้นก็จะเคลื่อนย้ายพิธีไปที่ตำหนักหรือหอ ปัจจุบันเรียกว่า “ศาล” จะมีการตั้งขบวนฟ้อนแซบลาน ตัวตลก ฝอยหลวง ฝอยลม นางแต่ง สมุย อยู่บริเวณถนนหน้าบ้านร่างทรงแล้วเดินแสดงไปพร้อมกับนักดนตรี ส่วนร่างทรงเจ้าพ่อมเหศักดิ์จะนั่งบนรถที่จัดเตรียมไว้ เมื่อไปถึงศาลเจ้าพ่อมเหศักดิ์ก็จะขึ้นไปบนศาลตามด้วยผู้ติดตาม บนศาลมีการจัดเตรียมที่นั่งสำหรับเจ้าพ่อมเหศักดิ์เหมือนตอนที่ทำพิธีอยู่ที่บ้านร่างทรงทุกอย่าง และจะมีการซักถามเจ้าพ่อมเหศักดิ์ เรื่องฟ้าฝนว่าปีนี้เป็นอย่างไรก่อนที่จะถามจะต้องนำขันธ 5 มาถวายเจ้าพ่อมเหศักดิ์เพื่อขอขมา ผู้ที่สอบถามคือ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลบ้านดิว นักดนตรี นักแสดงก็จะรำบวงสรวงอยู่บริเวณด้านล่างของศาล ตัวตลก จะรออยู่บริเวณถนนด้านนอกของศาลเพื่อตั้งขบวนรอ เมื่อทำการซักถามเรียบร้อยเจ้าพ่อมเหศักดิ์ก็จะลงจากศาลเพื่อร่วมขบวนแห่ไปที่วัดศรีภูมิ ตำบลบ้านดิว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมีบั้งไฟจากทุกหมู่บ้านร่วมอยู่ในท้ายขบวนด้วยเมื่อขบวนแห่มาถึงบริเวณหน้าประตูวัดศรีภูมิ ขบวนจะหยุดรอที่ด้านหน้าทางเข้าของวัดศรีภูมิ จะมีการนิมนต์พระสงฆ์ 1 รูป มาเป็นผู้อัญเชิญเจ้าพ่อมเหศักดิ์เข้าไปในบริเวณวัด พระสงฆ์ที่มาอัญเชิญเจ้าพ่อมเหศักดิ์จะถือกรอรูปหลวงปู่เหง้ามาด้วย และเดินนำขบวนแห่เข้ามาในวัดศรีภูมิจากนั้นเดินวนรอบโบสถ์ (สิม) ทิศทางในการเดินจะเดินวนเหมือนนางอวมงคล คือ วนไปทางซ้าย (ด้านข้างของแขนซ้ายคือ โบสถ์) 3 รอบ ๆ ที่ 3 ร่างทรงเจ้าพ่อมเหศักดิ์จะเดินเข้าไปที่สถูปเจดีย์เจ้าวัด จุด รูป เทียน เพื่อบอกกล่าวแล้วจึงเข้าไปในโบสถ์พร้อมกับ ฝอยหลวง ฝอยลม ผู้เฒ่าผู้แก่ที่เคารพนับถือเพียงไม่กี่คน และจะมีเจ้าอาวาสรออยู่ในโบสถ์ เพื่อทำพิธีสอบถามฟ้าฝน การทำมาหากิน ความเป็นอยู่ เมื่อเสร็จพิธีแล้วจึงอัญเชิญเจ้าพ่อมเหศักดิ์ออกจากร่างของนางเทียมเป็นอันเสร็จสิ้น

พิธี ส่วนชาวบ้าน นักดนตรี นักแสดง จะนั่งรออยู่บริเวณด้านนอกของโบสถ์และรอจนกว่ารุ่งทรงจะออกมาจากโบสถ์และกราบรุ่งทรงพร้อมกันถึงจะแยกย้ายกันกลับบ้านได้ ส่วนบั้งไฟของแต่ละหมู่บ้านก็จะนำไปจุดที่บริเวณริมน้ำชาวบ้านเรียกบริเวณนั้นว่า “หนองขาม” ซึ่งอยู่ใกล้กับบริเวณโรงเรียนดีวีวิทยาคม ตำบลบ้านดิว อำเภอล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อแข่งขันว่าบั้งไฟหมู่บ้านไหนจะชนะโดยวัดจากความสูงที่จุดแล้วพุ่งขึ้นไปบนฟ้า

การทำพิธีบวงสรวงในปี พ.ศ. 2566 มีการถวายเครื่องสังเวยในวันพุธที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2566 และทำพิธีบวงสรวงในวันอาทิตย์ที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2566 โดยไม่มีการทำพิธีที่บ้านของนางเทียม เนื่องจากเสียชีวิตในช่วงสถานการณ์ โควิด 19 วันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2566 จึงมีเพียงการรวมตัวของชาวบ้านตำบลบ้านดิวในช่วงบ่ายที่ศาลเจ้าพ่อมเหศักดิ์และยังคงจัดเตรียมสถานที่และที่นั่งสำหรับรุ่งทรงของเจ้าพ่อมเหศักดิ์เช่นเคย บนศาลมีผู้เฒ่า ผู้แก่ นางแตง นายกองคการบริหารส่วนตำบลบ้านดิว กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และนักแสดงบางส่วนนั่งรอและมีคนเป่าแคนซึ่งเป็นหลานของรุ่งทรงที่เสียชีวิตไป นักดนตรี ก็ยังคงตีกลองปี่ฉิ่ง ฉาบ ฆ้อง นักแสดงฟ้อนแบบล้านนาทำการแสดงเพื่อทำพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อมเหศักดิ์เพราะชาวบ้านคาดหวังว่าเจ้าพ่อมเหศักดิ์จะเลือกเข้าทรงผู้ใดผู้หนึ่ง แต่ก็มีผู้เฒ่าผู้แก่บอกว่าปีนี้เจ้าพ่อมเหศักดิ์อาจจะยังไม่เลือกใคร ต้องรอ 2-3 ปี เจ้าพ่อมเหศักดิ์อาจเลือกรุ่งทรงได้หลังจากที่รำบวงสรวงอยู่เป็นระยะเวลาหนึ่งก็มีผู้หญิงวัยกลางคนมีอาการผิตปกติและขึ้นไปบนศาลแต่ไม่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านว่าเป็นดวงวิญญานของเจ้าพ่อมเหศักดิ์ ชาวบ้านจึงตั้งขบวนแห่ไปที่วัดศรีภูมิ เดินรำวนรอบโบสถ์ 3 รอบ เป็นอันเสร็จพิธีแล้วจึงแยกย้ายกันกลับบ้าน ส่วนบั้งไฟของแต่ละหมู่บ้านก็นำไปจุดแข่งขันกันที่บริเวณริมน้ำหนองหาน ดังเช่นเคย

4.4 ประสบการณ์ในพิธีกรรม

4.4.1 ประสบการณ์ของการมีส่วนร่วมในพิธีกรรมนั้น ผู้วิจัยรู้สึกมีคำถามกับตัวเองอยู่ตลอดเวลาว่าดวงวิญญานของเจ้าพ่อมเหศักดิ์ เข้ารุ่งทรงจริง ๆ แล้วใช่หรือไม่ แต่ในระยะเวลาที่ผู้วิจัยทำการศึกษายังไม่มีรุ่งทรงของเจ้าพ่อมเหศักดิ์

เนื่องจากร่างทรงคนปัจจุบันเสียชีวิต แล้ว (นางหนู रिจนา) แต่ผู้วิจัยมีประสบการณ์ในพิธีกรรมก่อนที่ร่างทรงจะเสียชีวิต และในระยะเวลาที่ทำการวิจัยมีบุคคลที่อยู่ในพิธีกรรมเป็นผู้หญิงวัยกลางคน 1 คน มีลักษณะท่าทางผิดปกติเหมือนว่าเจ้าพ่อมเหศักดิ์เข้าทรงร่างของตน แต่ผลสุดท้ายชาวบ้าน กลุ่มลูกหลาน ก็ไม่ยอมรับปล่อยให้ผู้หญิงคนนั้นอยู่ที่ศาลและบอกให้กลับบ้านไป และพากันตั้งขบวนที่หน้าศาลแล้วไปที่วัดศรีภูมิ ตำบลบ้านดัว เหมือนที่เคยปฏิบัติมาแม้จะไม่มีร่างทรงก็ตาม

4.4.2 ผู้มีส่วนร่วมในพิธีกรรมโดยตรงจะเป็นชาวบ้านตำบลบ้านดัว และตำบลใกล้เคียงมีความรู้สึกเคารพและศรัทธาเจ้าพ่อมเหศักดิ์เป็นอย่างมาก เนื่องด้วยความเชื่อที่ว่าเวลามานบนบานศาลกล่าวก็จะประสบความสำเร็จ พอสิ่งที่ขอประสบความสำเร็จแล้วก็จะมาแก้บนด้วย ชันธ 5 บุหรี่ หมากพลู รูปปั้นไก่ชน รูปปั้นช้าง รูปปั้นม้า หรือเป็นสิ่งที่ต้องการนำมาถวาย

พิธีกรรมในการเสด็จ

ภาพประกอบที่ 9 ราววงสรวงเจ้าพ่อผาแดงและเจ้าพ่อมเหศักดิ์

รูปแบบขบวนแห่

ภาพประกอบที่ 10 รูปแบบการเดินขบวนแห่

ภาพประกอบที่ 11 QR ภาพเคลื่อนไหวการแสดงฟ้อนแบบลาน
วันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2566

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการแสดงในพิธีกรรมรำบวงสรวงเจ้าพ่อมเหศักดิ์ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติการแสดงและประวัติเจ้าพ่อมเหศักดิ์ ตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ผลการวิจัยสอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ของ G.Elliot Smith เสนอว่า อารยธรรมชั้นสูงมีจุดกำเนิดในประเทศอียิปต์ แล้วจึงแพร่กระจายไปยังส่วนต่าง ๆ ของโลก ทั้งนี้เพราะครุบาเห้า “พระครูสังวรธรรมคุดสุวิสุทธคณีสังฆวาหะ” เจ้าคณะจังหวัดหล่มสัก ครองวัดศรีภูมิ (บ้านตัว) ได้นำฟ้อนเขบลานมาจากเวียงจันทน์เมืองหลวงของประเทศลาว

ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับตำนาน ของ Mircea Eliade อธิบายว่า myth คือ เรื่องราวศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่าจริงของชนเผ่าต่าง ๆ ที่ได้เล่าสืบกันมาแต่โบราณ ก่อนประวัติศาสตร์ เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติหรือเทพ และต้นกำเนิดสิ่งต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะเจ้าพ่อมเหศักดิ์ หรือ เจ้าฟ้าตาไฟ มีมาแต่สมัยใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดที่จะใช้อ้างอิงทางวิชาการหรือทางประวัติศาสตร์ได้ เป็นเพียงตำนาน ในรูปแบบมุขปาฐะ (Oral Literature) หรือเรื่องเล่าชาวบ้าน

ผลการวิจัยสอดคล้องกับทฤษฎีนาฏยลักษณ์ ของสุรพล วิรุฬห์รักษ์ เรื่องเครื่องแต่งกาย เครื่องดนตรี เพศและวัยของผู้แสดง ทั้งนี้เพราะการแสดงฟ้อนเขบลาน มีการแต่งกายตามวัฒนธรรมท้องถิ่น คือ 1.เสื้อแขนกระบอกสีดำ (ตกแต่งลวดลายเขี้ยวหมาตาย) 2.ผ้าถุง (ลายมุก) 3.เล็บ (ทำมาจากไม้ไผ่) 4.เข็มขัด 5.กระดิ่ง 6.ผ้าโพกหัวสีแดง 7.แว่นตา (สีดำ) เครื่องดนตรี ประกอบด้วย 1.กลองปี่ 2.ฉิ่ง 3.ฉาบ 4.ฆ้อง 5.แคน และไม่จำกัดเพศและวัยของผู้แสดง

ผลการวิจัยสอดคล้องกับการวิเคราะห์พิธีกรรมในการแสดง ของชนชั้นพระกิตติภ้อง ลักษณะสำคัญ โครงสร้างของพิธีกรรม, บทบาทของพิธีกรรม, กระบวนการของพิธีกรรม, ประสบการณ์ในพิธีกรรม ทั้งนี้เพราะโครงสร้างของพิธีกรรม มีจัดขึ้นในเดือนห้า เดือนหก ของทุกปี จะเลือกวันพุธในการบวงสรวงเพราะชาวบ้านเชื่อว่า

เป็นวันเลี้ยงผี และวันอาทิตย์สำหรับการบวงสรวงดวงวิญญาณของเจ้าพ่อมหศักดิ์
การแสดงจัดอยู่ในประเภทการแสดงพื้นเมืองภาคเหนือ วิธีการแสดงจะเป็นการร่าย
เท้าตามจังหวะเสียงกลองอยู่กับที่และเคลื่อนไปด้านหลัง ในส่วนของมือและแขน
1. มือทั้งสองข้างไหว้อยู่ระดับอกหักข้อมือเข้าออก (ท่าไหว้) 2. ยกแขนทั้งสองข้าง
ระดับเหนือศีรษะม้วนเข้าหาลำตัวแล้วสับตบไปด้านหลัง (ท่าสับตบ) 3. แขนทั้งสอง
ข้างกางออกข้างลำตัวมือข้างหนึ่งสูงระดับเหนือศีรษะม้วนข้อมือทั้งสองข้าง
เข้าหาลำตัวแล้วสับตบออกไปด้านหลัง มือสูงทำสลับกันซ้ายขวา (ท่าสับตบข้าง) ไม่มี
การกำหนดจำนวนท่าแสดงที่แน่นอน ผู้แสดงจะฟังเสียงกลองเพื่อเป็นสัญญาณใน
การเปลี่ยนท่าการแสดง ไม่มีการซ้อมการแสดง จะมีการแสดงทั้งหมด 5 พื้นที่ในวัน
เดียวกัน (วันอาทิตย์) ผู้แสดง คือ ชาวบ้านตำบลบ้านดิวและตำบลใกล้เคียง

พิธีกรรมมีบทบาทหน้าที่ ใช้อธิบายที่มาและเหตุผลในด้านรูปแบบและ
เนื้อหาของประเพณี และพิธีกรรม ว่าไม่ได้เกิดขึ้นมาแบบลอย ๆ แต่เกิดขึ้นจาก
รากฐานโครงสร้างทางระบบการผลิตและความสัมพันธ์ของชาวบ้านตำบลบ้านดิว
จนเกิดเป็นเรื่องเล่า ตำนาน คติความเชื่อ และยึดถือปฏิบัติกันสืบมา ทำให้วัฒนธรรม
มีความสมบูรณ์ มีศักดิ์ศรี มีพื้นที่ยืนอย่างเข้มแข็ง ทำหน้าที่ให้การศึกษาอบรมสั่ง
สอนโดยการปฏิบัติจริง บอกเล่าด้วยวาจา จนกลายเป็นประเพณี ด้านความเชื่อ ทำ
หน้าที่เป็นแบบแผนหรือมาตรฐานทางจริยธรรมของสังคมไม่ให้ล่วงละเมิดกฎ
ระเบียบของความเหมาะสมดีงาม เท่าที่คนในสังคมจะยอมรับกันได้ ช่วยเป็นที่ระบายน
ความรู้สึกที่กดทับ บีบคั้น และความขัดแย้งอื่น ๆ ในสังคม ให้มีทางออก ผ่านเรื่อง
เล่าปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์ ที่หลายกรณีได้กลายเป็นแรงกดดันให้ระบบอำนาจที่
กดทับอ่อนคลายและปรับสภาพไปสู่ความคลี่คลายในทางที่ดี

กระบวนการของพิธีกรรม สิ่งที่ขับเคลื่อนให้พิธีกรรมเกิดขึ้น คือ ผู้นำชุมชน
และชาวบ้าน ตำบลบ้านดิว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ พิธีกรรมมีส่วนในการ
เปลี่ยนแปลงชุมชนและสังคมให้เป็นที่ยอมรับ

ประสบการณ์ในพิธีกรรม ทำให้รับรู้ถึง อำนาจของพลังจิต พลังงานความ
เชื่อ ความศรัทธา การแสดงออกในพิธีกรรมของชุมชนบ้านดิว สะท้อนให้เห็นถึงพลัง
อำนาจทางสังคม

ปีที่ 16 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2567

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการแสดงในพิธีกรรมรำบวงสรวงเจ้าพ่อมเหศักดิ์ ผู้วิจัยสังเกตได้ว่าการขับร้องผูกถ้อยคำให้มีเสียงสอดคล้องกันเนื้อหาชวนตลกขบขันแต่มีเพียงไม่กี่คนที่ขับร้องได้ เรียกว่า “เซ็งกาพย์” จึงเห็นว่าควรอนุรักษ์ก่อนที่จะสูญหาย

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณทุนอุดหนุนการวิจัยประเภททั่วไป คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

- ธนัชพร กิตติก่อ. (2563). การแสดง/Performance:ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเพอร์ฟอร์แมนซ์. ขอนแก่น : คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พันธลักษณ์. (2548). พิธีกรรมและความเชื่อ. กรุงเทพฯ : บ้านหนังสือ 19.
- สุขุมาลัย มณฑปใหญ่, บุปผาชาติ อุปลัมภ์นรากร, วรพรรณ กิรานนท์, และวรกมล วงษ์สถาปนาเลิศ. (2563). นาฏศิลป์ไทย 1. กรุงเทพฯ : ครูมีเดีย.
- เสาวลักษณ์ อนันตสานต์. (2543). ทฤษฎีคติชนและวิธีการศึกษา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สัมภาษณ์

- จิ๋วร ภาพสิงห์. (18 มกราคม 2566). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 97 หมู่ 9 ตำบลบ้านดิว อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์.
- ชาญวิชัย จงธรรม. (3, 7 พฤษภาคม 2566). สัมภาษณ์. ศาลเจ้าพ่อมเหศักดิ์.
- บ่าย ติดโนน. (18 มกราคม 2566). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 61 หมู่ 9 ตำบลบ้านดิว อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์.
- บุญส่ง ซาอุ่น. (3, 7 พฤษภาคม 2566). สัมภาษณ์. ศาลเจ้าพ่อมเหศักดิ์.
- ปู้ แสงแก้ว. (3, 7 พฤษภาคม 2566). สัมภาษณ์. ศาลเจ้าพ่อมเหศักดิ์.

- พงษ์ศักดิ์ ศรีไสยา. (7 พฤษภาคม 2566). สัมภาษณ์. ศาลเจ้าพ่อมเหศักดิ์.
- ศรีเมือง คนเกณท์. (3, 7 พฤษภาคม 2566). สัมภาษณ์. ศาลเจ้าพ่อมเหศักดิ์.
- สงวน แก้วทะ. (3,7 พฤษภาคม 2566). สัมภาษณ์. ศาลเจ้าพ่อมเหศักดิ์.
- สลิด แก้วขาว. (18 มกราคม 2566). สัมภาษณ์. บ้านเลขที่ 68 หมู่ 2 ตำบลบ้านดิว
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์.
- เหล่า ทาตัน. (3, 7 พฤษภาคม 2566). สัมภาษณ์. ศาลเจ้าพ่อมเหศักดิ์.